

УНІВЕРСИТЕТСЬКА АРХЕОЛОГІЯ МІЖВОЄННОГО ЛЬВОВА ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ПАМ'ЯТКООХОРОННОГО ЗАКОНОДАВСТВА 1928 РОКУ

Наталя БУЛИК

*Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України,
вул. Винниченка, 24, 79008, м. Львів, Україна,
e-mail: nata_bnm@ukr.net*

Розглянуто польову археологічну діяльність Львівського університету в міжвоєнний період крізь призму пам'яткоохоронного законодавства Другої Речі Посполитої. Констатовано, що на той час в університеті існувало дві археологічні кафедри – праісторії і класичної археології. Перша, фактично, виконувала функцію консерваторського органу. Всі повідомлення про археологічні знахідки надходили паралельно до консерватора Збігнева Горнунга і керівництва кафедри, а археологи університету відповідно до своїх наукових зацікавлень виїжджали на ці пам'ятки. Найактивнішу польову діяльність проводили Т. Сулімірський і М. Смішко, певні напрацювання в полі мали також К. Журовський, Г. Цегак та ін. За 1928–1939 рр. відкрито й досліджено величезну кількість пам'яток на території заходу України. Варто згадати Малі Грибовичі та Кульчиці на Львівщині, Стопчатів, Трач, Комарів і Буківна на Станіславівщині тощо. Більшість із них – поховальні пам'ятки інформацію про які зафіксовано, крім публікацій, у документах “Управління консервації Львівського воєводства”. Це і дозволи, і коротенькі інформаційні звіти, і повідомлення про знахідки з різних місцевостей.

Паралельно збереглися документи, що засвідчують про польові дослідження кафедри класичної археології. З огляду на те, що головною сферою її зацікавлень були античні цивілізації, археологічних досліджень на наших теренах її працівники проводили значно менше, однак ледь не щорічно дозвіл на розкопки чи розвідки отримували Е. Булянда, К. Маєвський та І. Старчук. Уваги заслуговують спільні роботи обох кафедр. Наприклад, улітку 1937 р. здійснено розвідки на території Борщівського повіту, у яких брали участь молоді археологи М. Смішко, І. Старчук та ін. Експедиція була доволі успішною, її результати опубліковані у львівських часописах, зокрема в журналі “Eos”.

Ключові слова: реформа 1928 р., пам'яткоохоронне законодавство, кафедра праісторії, кафедра класичної археології, дозвіл на польові дослідження, поховальні пам'ятки.

Питання охорони доісторичних пам'яток неодноразово виникає в середовищі археологів, музейників, чиновників і небайдужих громадян. Так чи так доводиться шукати шляхи вирішення проблем охорони в історії, яка, як вже неодноразово відзначено, багата на різні укази, закони, реформи тощо. За останні роки вийшла низка публікацій, присвячена різним аспектам пам'яткоохоронних практик [Wysocki, 1999, s. 133–145; Піотровська, 2006, с. 67–88; Piotrowska, 2006, s. 61–98; Karczewski, 2015, s. 183–197]. До проблем відповідного законодавства Другої Речі Посполитої та його впровадження неодноразово зверталася й авторка статті [Булик, 2016, с. 394–413; 2017, с. 258–284]. Однак деякі аспекти досі не відображені в науковій літературі. Стосується це реалізації пам'яткоохоронної реформи 1928 р. у Львівському університеті. Документи, котрі збереглися у фонді 26 відділу рукописів Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника, переконливо засвідчують, що археологи Львівського університету користувалися певними привілеями, мали “розв'язані руки” для професійної діяльності, щоби більше, фактично виконували роль консерваторського уряду для охорони доісторичних пам'яток. Округовий консерватор Збігнев Горнунг (1903–1981), історик мистецтва, покладався на фаховість археологів і не ініціював зайвих перевірок

[Wrabec, 2011, s. 114]. Навпаки, про нововідкриті пам'ятки інформацію надсилали паралельно до консерваторського уряду та Львівського університету.

Отримання дозволів для вчених університету було радше формальністю. Однак на археологічних кафедрах навчалося і працювало кілька українців¹, зокрема Маркіян Смішко, Іван Старчук, Михайло Клапчук. Їхня співпраця з владою для отримання дозволів на польові роботи іноді наштовхувалися на труднощі.

Варто пригадати, що в міжвоєнний період на гуманітарному факультеті Львівського університету, якому 1919 р. надано ім'я короля Яна Казимира, існувало дві археологічні кафедри. Керівниками обох були відомі археологи. Кафедру класичної з 1916 р. очолював Едмунд Булянда, а праісторії (повна назва – кафедра доісторичної археології зі спеціальним оглядом праісторії польських земель) у 1921 р. очолив Леон Козловський² [ДАЛО ф. 26, оп. 5, спр. 891, арк. 14]. Частково їхні наукові інтереси перетиналися, адже головним зацікавленням була археологія і помилково думати, що археологи-класики не проводили польових досліджень на наших теренах. Траплялися експедиції, у яких брали участь члени обох.

З огляду на те, що наукові працівники кафедри доісторичної археології були у привілейованому становищі з боку влади, про їхні охоронні роботи збереглося дещо менше документів, адже вони далеко не завжди просили дозволу чи здавали звіт. Щоправда, іноді в листі консерваторові був припис, що звіт у додатку, однак останні серед документів не збереглися [ЛННБ ім. В. Стефаніка ф. 26, спр. 42, ч. 6, арк. 7]. А на випадки інформування місцевої поліцію чи повітових чиновників про ті чи ті роботи зовсім не натрапляємо.

У міжвоєнному Львові, крім двох археологічних кафедр університету, дослідження проводило Наукове товариство ім. Шевченка (НТШ). Умови роботи цих двох установ суттєво відрізнялися. Якщо українські археологи НТШ буквально випрошували дозвіл на право займатися археологією і постійно були під пильним наглядом [дет. див. Булик, 2017, с. 258–284]³, то університетські навпаки – могли без особливих бюрократичних перешкод виїжджати на пам'ятки, тісно співпрацювали з консерваторськими службами, їх повідомляли про відкриття тих чи тих пам'яток і вони відповідно до своїх наукових інтересів мали змогу робити виїзди й обстежувати терени заходу України. Щобільше, навіть студент університету мав змогу проводити самостійні археологічні дослідження, якщо його підтримував професор.

Такий стан справ до реформи 1928 р. спричинив невдоволення консерватора Львівського округу Богдана Януша, який зазначав, що університетські археологи мали неписані переваги й могли собі дозволити навіть без погодження з консерватором проводити польові роботи. Це неодноразово призводило до конфліктних ситуацій. Наведу лише один приклад: 10 серпня 1923 р. з ініціативи округового консерватора Ю. Піотровського двох професорів університету, Л. Козловського і Я. Семірадського, скеровано на місце виявлення кісток мамонта в с. Рудки. Вони мали підтвердити, що виявлені знахідки не становлять жодної наукової вартості [дет. див. Булик, 2016, с. 404]. Це спричинило гострий конфлікт між Б. Янушем та округовим консерватором. Наступними роками викладачі університету часто користувалися таким правом і висилали кращих студентів на розкопки самостійно. Таким прикладом є М. Смішко,

¹ Після 1919 р. в університеті закриті всі українські кафедри, а польські вчені одержали сприятливі умови для розвитку національної науки [Зашкільняк, 2007, с. 86].

² Спочатку кафедру праісторії запропонували очолити Юзефу Костжевському, який пройшов габілітацію у Львові в 1918 р. Однак він не прийняв пропозиції залишитися у Львові й очолив кафедру в Познанському університеті.

³ Це не унеможливило співпраці між обома установами. У серпні 1931 р. Т. Сулімірський проводив спільно з Я. Пастернаком дослідження у Новосілці Костюковій. Всі знахідки з цих досліджень потрапили до Музею НТШ [МАК, Sp. Sulimirskiego]. На сторінках газети "Діло" Я. Пастернак писав про свої роботи в польовому сезоні 1931 р., де принагідно відзначав: "... в Новосілці розкопав я при випадковій допомозі д-ра Сулімірського зі Львова простору культурну верству з останками хати, великою кількістю черепя глиняного посуду, кістяним знаряддям та двома нецілими фібулами з бронзового крученого дроту" [Пастернак, 1931, с. 2].

Й. Вогель, М. Клапчук, дозволи яких залишилися серед архівних документів [ЛННБ ім. В. Стефаника. 26, спр. 42, ч. 1–6].

Кафедра праісторії. Після ліквідації Державного грона консерваторів доісторичних пам'яток і проведення консерваторської реформи 1928 р. фактично (неофіційно) охорону пам'яток покладено на кафедру праісторії Львівського університету, яку очолював згадуваний уже археолог і політик Леон Козловський. На кафедрі праісторії впродовж 1921–1939 рр., окрім нього, працювали асистент Кароль Стояновський, приват-доцент Тадеуш Сулімірський (з 1935 р. ад'юнкт), асистент Ян Брик (до 1932 р.), асистент, а з 1937 р. ад'юнкт Маркіян Смішко (рис. 1), асистенти Ірена Сібек, Владислав Ягелло та Казимир Журовський [Білас, 2009, с. 206].

Рис. 1. Маркіян Смішко. 1933 р.
Родинний архів О. Смішка
Fig. 1. Markian Smishko. 1933.
O. Smishko's family archive

“Дільниця наша, на жаль, не має давно консерваторського уряду для охорони археологічних пам'яток, ані також постійного делегата Державного Археологічного музею, який би на місці виконував функції”. Охороною пам'яток займається Кафедра праісторії університету Я. К. в погодженні з консерватором пам'яток мистецтва др. Зб. Горнунгом. Кілька років виїжджаємо в терен як делегати консерватора, рятуючи для науки пам'ятки, які перебувають під найбільшою загрозою”, – писав згодом Т. Сулімірський, який у часі перебування на державних посадах Л. Козловського виконував обов'язки завідувача кафедри [Sulimirski, 1935, s. 27]. Підтвердженням привілейованого становища праісториків університету були повідомлення з різних місцевостей про випадково виявлені археологічні пам'ятки і необхідність їх дослідження, адресовані кафедрі праісторії [ЛННБ ім. В. Стефаника ф. 26, спр. 42, ч. 1, арк. 85]. У січні 1935 р. львівський воєвода з ініціативи Окружної консерваторської комісії призначив Т. Сулімірського на посаду її член-кореспондента для Львівського, Тернопільського та Станіславівського воєводств⁴ [Rojek, 2004, s. 34].

Один із перших працівників кафедри праісторії дозволив на польові роботи отримав М. Смішко (на 1928 р. ще був студентом). У документі зазначена назва місцевості Рудник⁵ й околиці для проведення досліджень (рис. 2) [ЛННБ ім. В. Стефаника ф. 26, спр. 17, ч. 2, арк. 385]. Інших нотаток про ці роботи не збереглося ні серед звітної консерваторської документації, ні у приватному архіві дослідника, тому сказати щось більше неможливо.

М. Смішко у квітні 1932 р. одержав посаду асистента на кафедрі праісторії Львівського університету, і вже 16 квітня відбулася його промоційна лекція [Kronika, 1932, s. 49]. Відтоді асистентів кафедри археології Львівського університету М. Смішку дозволи видавали на п'ять років і охоплював він п'ять воєводств заходу України (рис. 3) [ЛННБ ім. В. Стефаника ф. 26, спр. 42, ч. 5, арк. 52, 55]. Не останню роль у цьому відіграло й те, що до нього дуже прихильно

⁴ З часу створення у 1924 р. Окружної консерваторської комісії на чолі з Ю. Піотровським її членом був проф. Едмунд Булянда [ЛННБ ім. В. Стефаника ф. 26, спр. 59, арк. 6]

⁵ У дозволі не зазначено, у якому повіті був Руднік. Однак населений пункт із такою назвою є у Підкарпатському воєводстві (Польща). Зберігся документ 1938 р., у якому зазначено, що *“в тій часі [1938 – Н. Б.] в околицях Рудника і Плава було кілька професорів з університету у Львові і Кракові, які в тій місцевості випитували населення про різні археологічні знахідки і в одній з місцевостей знайшли меч, що походив з часів міграцій римлян в ці краї”* [ЛННБ ім. В. Стефаника ф. 26, спр. 42, ч. 6, арк. 128]. З огляду на те, що львівські археологи працювали на тих теренах, імовірно, що саме сюди М. Смішко отримав перший свій дозвіл.

ставився і директор Державного археологічного музею у Варшаві Р. Якимович, свідчення чого – характеристика, написана в жовтні 1932 р., для отримання наукової стипендії, у якій зазначено: “Др. Маркіян Смішко походить з української сім’ї. Наскільки мені відомо, справами політичними не займається, весь свій час посвячує науковій роботі...” [РМА, nr 756-IV]. М. Смішко мав змогу проводити безперешкодно дослідження на пам’ятках, які, насамперед, входили до сфери його наукових зацікавлень. Варто згадати Малі Грибовичі на Львівщині, Стопчатів, Трач і Буківна на Станіславщині й ін.

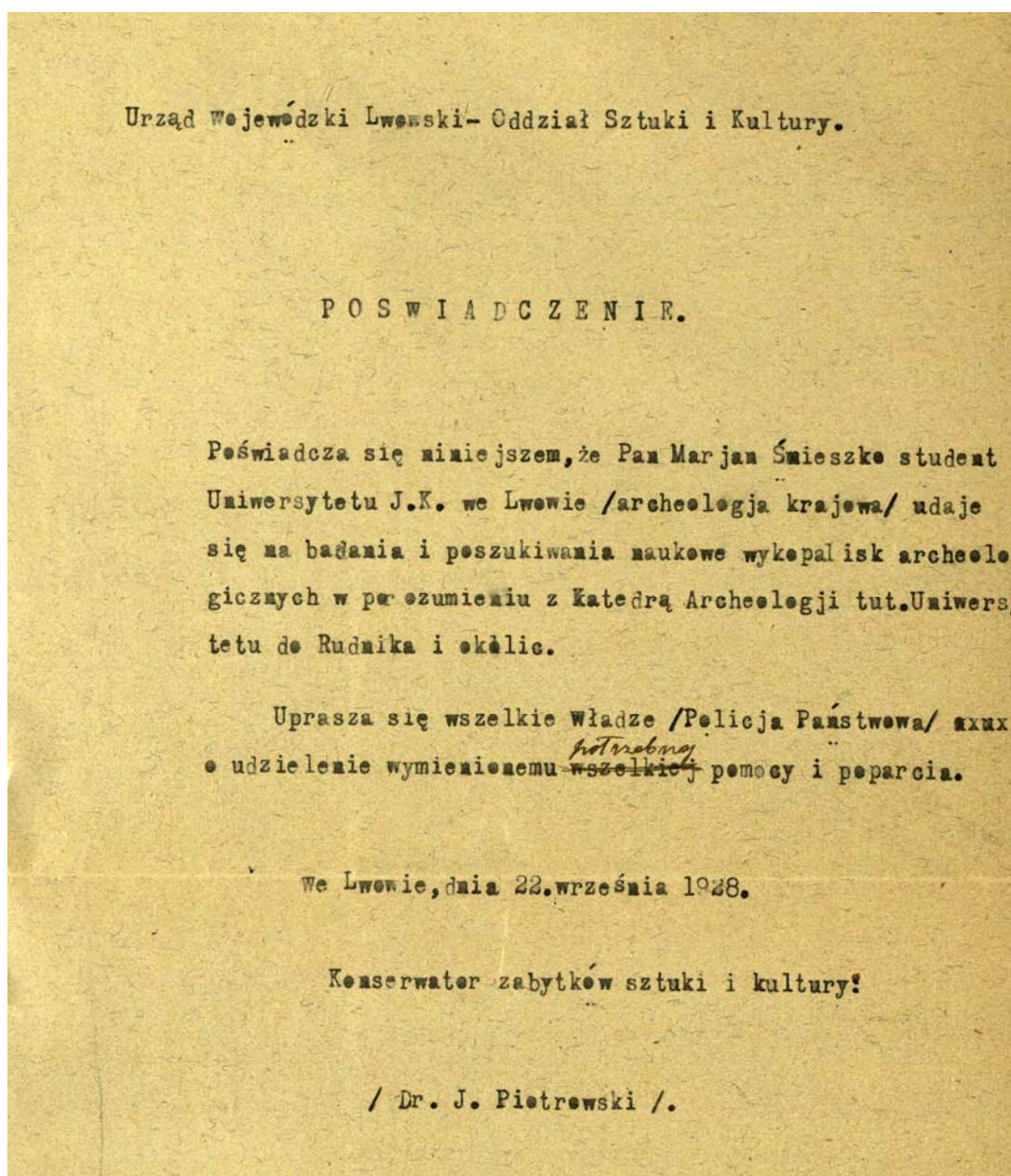

Рис. 2. Дозвіл на перші самостійні дослідження виданий Маркіяну Смішкю. Вересень 1928 р. (ЛННБ ім. В. Стефаника)

Fig. 2. Permission for the first independent researches given to Markian Smishko. September of 1928 (Stephanyk NSLL)

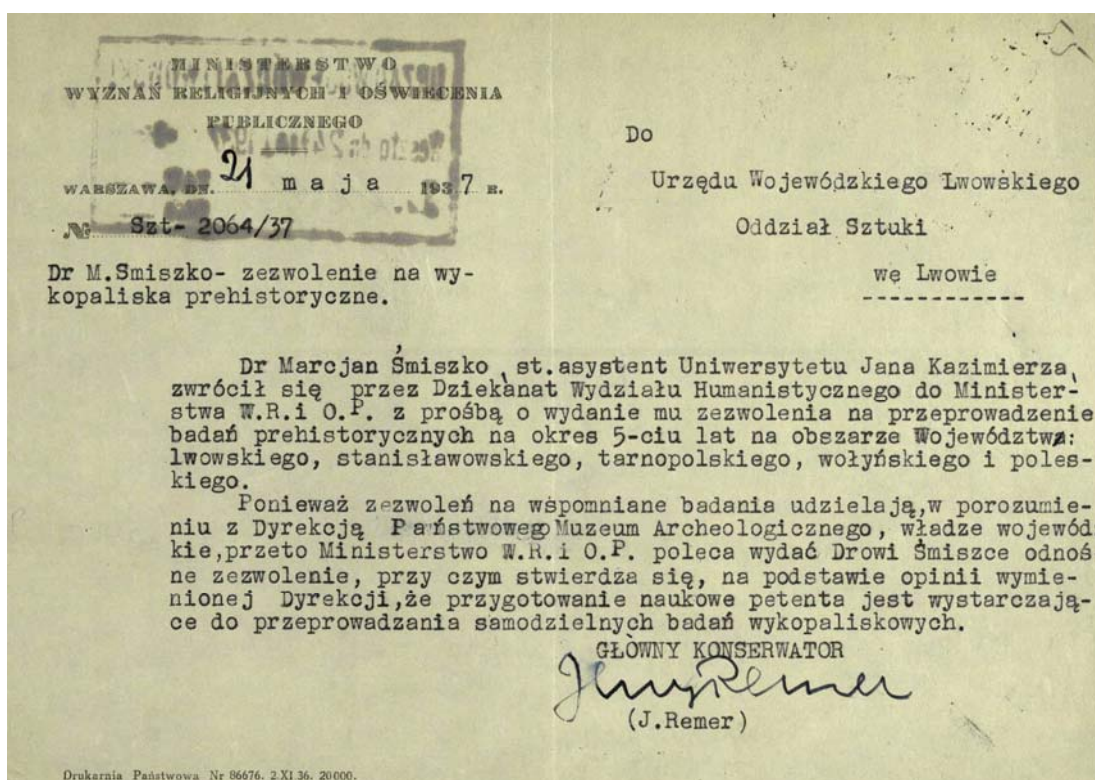

Рис. 3. Дозвіл М. Смішко на п'ять воєводств заходу України виданий на термін п'ять років (ЛННБ ім. В. Стефаника)

Fig. 3. Permission for M. Smishko for researches in five voivodeships of Western Ukraine for five years (Stephanyk NSLL)

У 1932 р., незважаючи на мале фінансування, працівники кафедри праісторії (рис. 4) провели низку польових досліджень. За підтримки воєводського фонду для безробітних у Львові проведено дослідження курганів у с. Колпець поблизу Дрогобича. Роботи проводили Т. Сулімірський і М. Смішко. Досліджено 10 курганів зі скорченими похованнями та шнуровою керамікою. Сокирки дозволили датувати їх ранньонеолітичним часом. Т. Сулімірський розкопав два неолітичні кургани в Дашаві (пов. Стрий) та один у Кульчицях Шляхетських пов. Самбір [Nowe wykopaliska, 1933, s. 24]. У його нотатках збереглися фото і креслення трьох курганів із Кульчиць з позначкою "розкопки ТС в 1932 р." [МАК, SP 33/9].

У більшості випадків розкопки не фінансувалися з державної/воєводської казни, однак зафіксовані й інші випадки, що засвідчують привілейоване становище університету. Частина робіт проводилась за підтримки консерваторських влад. Кошти на ці цілі виділяли воєводство, консерватор або Державний археологічний музей у Варшаві. До приладу, в жовтні 1929 р. Т. Сулімірський отримав від Державного археологічного музею у Варшаві фінансування і проводив розкопки частини великого могильника у Висоцьку. Його відкрив, але не розкопав І. Шараневич, який розкопував подібну пам'ятку в с. Чехи [Sulimirski, 1930, s. 22–23]. 1933 р. у с. Калинівщина Чортківського р-ну на доручення воєводського консерваторського уряду у Львові Т. Сулімірський розкопав кілька поховань, які датував XVI–XVII ст. [Sulimirski, 1936, s. 83].

У документі від 11 травня 1934 р. зазначено, що з повітового бюджету Золочева не вдалося переказати кошти кафедрі праісторії Львівського університету, натомість їх виплачено золочівському відділу Подільського туристично-краєзнавчого товариства, яке займається дослідженням у Почапах. Але відомо, що в цій справі товариство звернулося до кафедри праісто-

Рис. 4. Кафедра праісторії Львівського університету. Зліва направо: М. Смішко, І. Сівек, Т. Сулімірський. Родинний архів О. Смішка

Fig. 4. Chair of pre-history of Lviv University. From left to right: M. Smiszko, I. Siwec, T. Sulimirski O. Smishko's family archive

рії Львівського університету, зокрема до доц. Т. Сулімірського [ЛННБ ім. В. Стефаника ф. 26, спр. 42, ч. 2, арк. 19].

Крім того, кафедра праісторії Львівського університету спілкувалася безпосередньо з консерваторським урядом на тему нововиявлених пам'яток і їх належного збереження. Для прикладу, у с. Корнич Коломийського повіту на приватному орному полі в 1934 р. зафіксовано пам'ятку трипільської культури, цікаву насамперед тим, що вона розташована безпосередньо біля підніжжя Карпат. Т. Сулімірський листом від 20 червня 1934 р. звернувся до воєводського уряду, щоб залагодити це питання на користь збереження пам'ятки (рис. 5) [ЛННБ ім. В. Стефаника ф. 26 спр. 42, ч. 2, арк. 15].

До польових досліджень кафедри праісторії Львівського університету широко залучали студентів. Т. Сулімірський 30 квітня – 6 травня 1931 р. за фінансової підтримки Регіональної виставки в Тернополі проводив розкопки у Збарязькому повіті (“доісторичні цвинтариська” в Чагарях Старозбарязьких, Романове Село та середньовічний цвинтар у Грицівцях). Тадеуш Сулімірський не просто залучив до робіт студентку Гелену Цегак, а й дозволив опублікувати результати досліджень у Чагарях і Романовому Селі [Сєhak-Ноћubowiczowa, 1936, s. 59–70].

Ще одна студентка, що мала змогу самостійно працювати в полі, – Юзефіна Вогель, яка навчалася на кафедрі праісторії в 1930–1934 рр. За недовгу наукову кар'єру вона встигла одержати дозвіл на розкопки і провести самостійні археологічні дослідження в Новосілці та Грабнику Скалатського повіту на Тернопільщині 1933 р. Загальне керівництво роботами здійснював Т. Сулімірський [ЛННБ ім. В. Стефаника ф. 26, спр. 42, ч. 1 (без номера аркуша між 80 і 81)]. У 1934 р. захистила магістерську роботу, присвячену сокиркам культури шнурової кераміки з Галичини. Учасниця студентських з'їздів у Львові (доповідь “Стилізація антропоморфних мотивів в праісторичному і сучасному мистецтві”) та Вільно (доповідь “Типологія сокир з епохи каменю”).

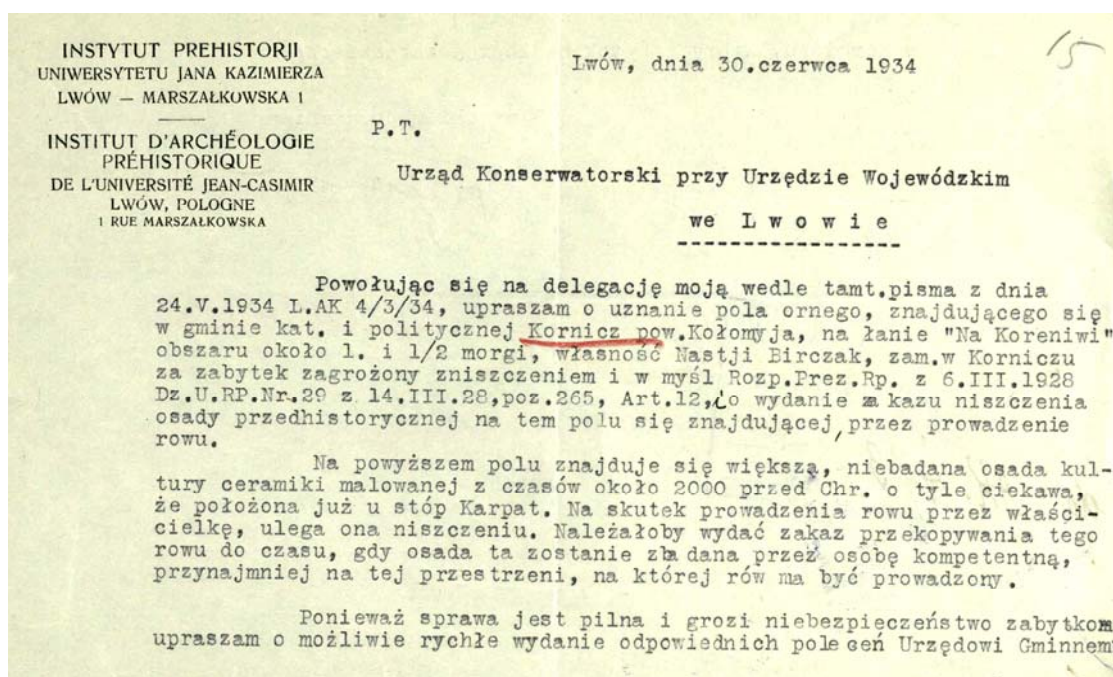

Рис. 5. Повідомлення Т. Сулімірського консерваторському уряду про необхідність збереження пам'ятки трипільської культури у Корничу (пов. Коломия) від нищення. 1934 р. (ЛННБ ім. В. Стефаника)

Fig. 5. T. Sulimirski's report for Conservator board about necessity of preservation of the site of Trypillian culture in Kornych (Kolomyia pov.) from destruction. 1934 (Stephanyk NSLL)

Коли вже мовиться про студентів кафедри праісторії, які отримували дозволи та проводили самостійні дослідження, необхідно згадати українця Михайла Клапчука. Він був учнем Л. Козловського; здобув власний перший польовий досвід за кілька місяців до початку війни. Не обійшлося, звісно, без підтримки керівника кафедри: *“Вичувши, що археологічний матеріал я опанував незле та що я став цікавитися, як і він, палеолітом, професор Козловський дав мені ще одну пропозицію, а саме згодитися на польові дослідження на Прикарпатті. Він вистарав для мене в державного консерватора відкритий лист, забезпечив грішми й у серпні 1939 р. я зробив свій перший науковий маршрут Коломия–Ланчин–Товмач–Городенка. Під час польових робіт виявив 22 верхньопалеолітичні та мезолітичні місцезнаходження”* [Клапчук, 2006с. 294]. Це прохання надати дозвіл і сам дозвіл на розкопки збереглися, і мені вдалося їх віднайти (рис. 6) [ЛННБ ім. В. Стефаника ф. 26, спр. 42, ч. 6, арк. 93].

Доволі часто Т. Сулімірський за доручення Львівського воеводського уряду здійснював консерваторські об'їзди. Зокрема, у звіті за травень–червень 1934 р. він залишив детальну інформацію про 10 археологічних пам'яток, які йому вдалося обстежити. Зокрема, дослідник пише про розкопки двох краще збережених курганів у с. Дебеславці Коломийського повіту на Станіславщині [ЛННБ ім. В. Стефаника ф. 26, спр. 42, ч. 2, арк. 8–9]. Ще чотири розкопав у с. Корнич, про які писав: *“... щоб врятувати перед остаточним знищенням розкопав там кілька могил. Решті впродовж цього року не грозить жодна небезпека”* [ЛННБ ім. В. Стефаника ф. 26, спр. 42, ч. 2, арк. 8].

У 1934 р Т. Сулімірський розкопав могильник із п'яти курганів культури карпатських курганів у с. Ганнів Коломийського повіту на Станіславщині [Смішко, 1960, с. 12]. У консерваторському звіті про них дослідник згадує коротко: *“... розкопав 5 могил римського часу”* [ЛННБ ім. В. Стефаника ф. 26, спр. 42, ч. 2, арк. 10]. Із цих розкопок збереглися цікаві фотоматеріали [НА ВА ІУ НАНУ]. Результати досліджень опублікував М. Смішко.

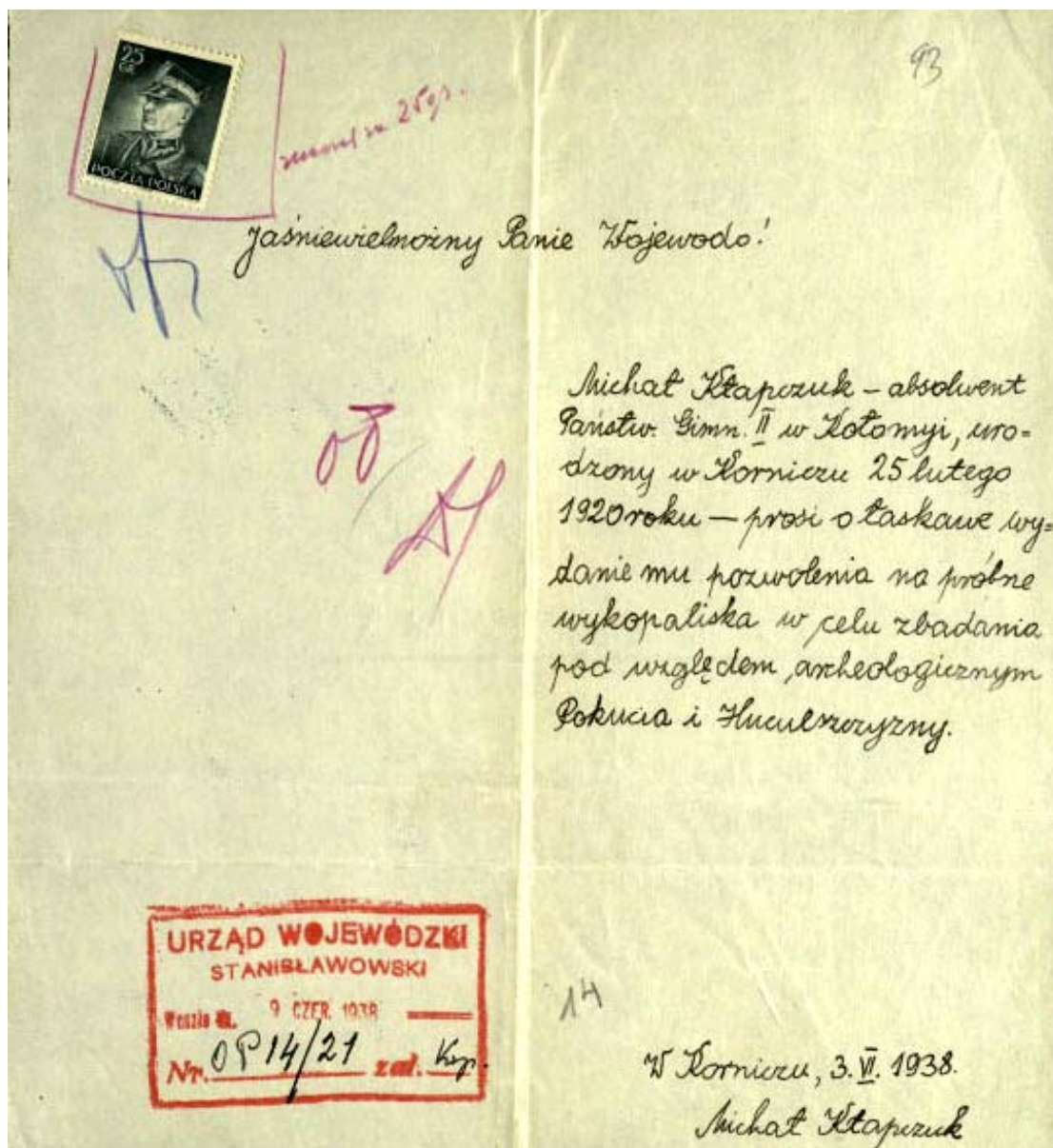

Рис. 6. Прохання М. Клапчука про надання дозволу на самостійні археологічні дослідження (ЛННБ ім. В. Стефаніка)

Fig. 6. M. Klapczuk's request for obtaining permission for independent archaeological researches (Stephanyk NSLL)

Наступного року Тадеуш Сулімський брав участь в археологічному обстеженні у с. Грушка Тлумацького повіту, де в листопаді 1935 р. на полі місцевого солтиса Івана Шкромеди виявлено скарб бронзових виробів. Всі предмети були у глиняній посудині. Скарб передано до воєводства у Станіславові. На місці знахідки Т. Сулімський зафіксував, що його виявлено в ур. Могилки між двома курганами [Żurowski, 1938–1939, s. 204]. До нього входило 94 предмети і 39 фрагментів сировини [Żurowski, 1949, s. 199]. Воєводський уряд у співпраці з місцевою поліцією поінформував місцевих мешканців, що законом заборонено самовільно розкопувати місцевість, а робітник власника поля Максим Міхал отримав винагороду в розмірі

20 зл. [ЛННБ ім. В. Стефаника ф. 26, спр. 42, ч. 4, арк. 27]. Т. Сулімірський на це відрядження від консерваторського уряду отримав 50 зл., які покривали витрати на дорогу (аналізуючи документи консерваторської служби, після 1928 р. це був один із небагатьох винятків) (рис. 7) [ЛННБ ім. В. Стефаника ф. 26, спр. 42, ч. 4, арк. 23].

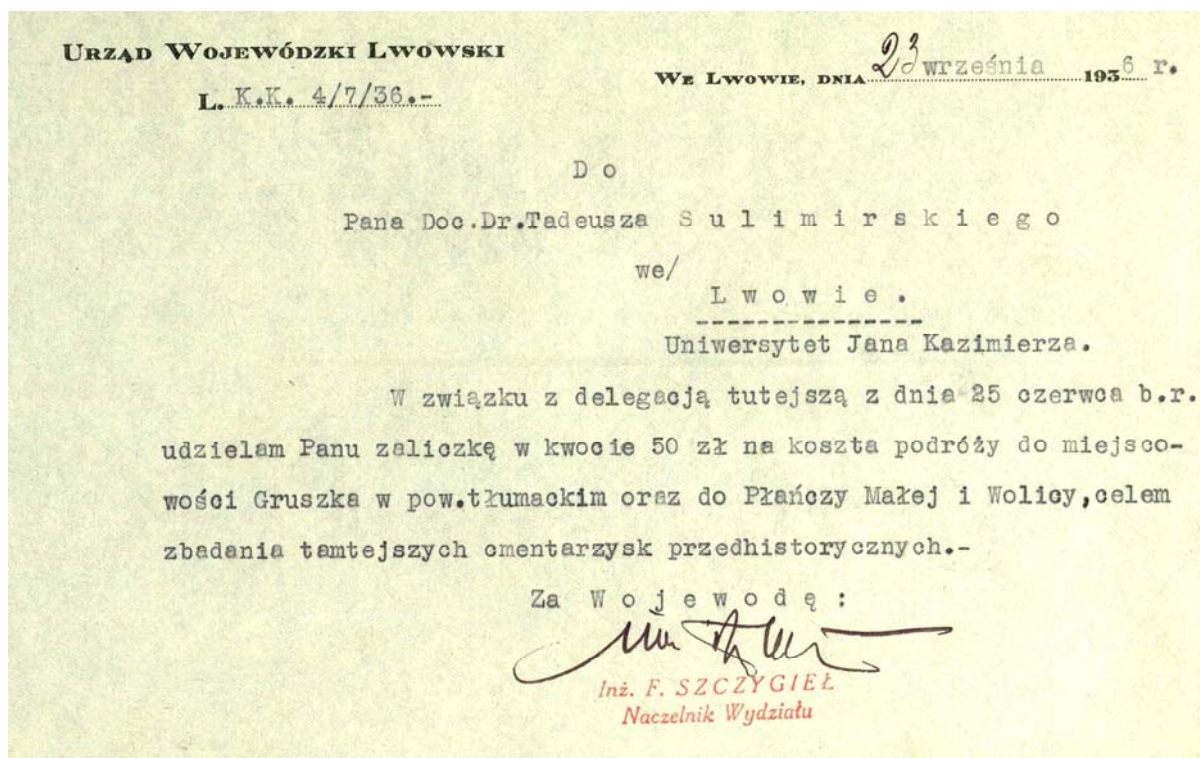

Рис. 7. Підтвердження оплати відрядження Т. Сулімірському. 1936 р. (ЛННБ ім. В. Стефаника)

Fig. 7. Confirmation of payment of assignment for T. Sulimirski 1936 (Stephanyk NSLL)

Варто відзначити, що до археологічних пам'яток, здебільша, з усією серйозністю ставилися повітові старости. Якщо на території повіту траплялися пам'ятки не внесені до реєстру, не досліджені археологами або просто виявлені під час земляних робіт, староста вважав своїм обов'язком повідомити воєводу та консерватора. Серед документів натрапляємо на низку таких повідомлень. Для прикладу наведу лист рогатинського повітового старости д-ра Янецького від 29 квітня 1937 р., який повідомляє, що в місцевості Перенівка Рогатинського повіту ніхто не знає про існування доісторичного кладовища і просить якусь інформацію. Відповідь прийшла в серпні, у ній повідомлено, що на місце відправлено фахівця з кафедри праісторії Львівського університету для з'ясування ситуації та детальнішого обстеження пам'ятки [ЛННБ ім. В. Стефаника ф. 26, спр. 42, ч. 5, арк. 36].

Окремої уваги заслуговує підхід до питань охорони пам'яток самими археологами. За кожної необхідності вони зверталися до консерватора З. Горнунга з проханням забезпечити збереження пам'ятки, на якій частково проведено дослідження або яка виявлена, однак недосліджена [ЛННБ ім. В. Стефаника ф. 26, спр. 42, ч. 6, арк. 6]. Цікавою видається і світлина археологів Львівського університету з консерватором З. Горнунгом. На жаль, вона не підписана і важко встановити з якої нагоди зроблена, але достеменно відомо, що це Львів середини 1930-х років. Світлина збереглася у приватному архіві І. Старчука (рис. 8).

Рис. 8. Консерватор Збігнев Горнунг з колегами. Львів, 1930-ті роки. Стоять крайній ліворуч – З. Горнунг, другий праворуч – Т. Сулімірський; сидять справа наліво – І. Старчук, Р. Петеленз-Лукасевіч, (?), К. Маєвський (Цифровий архів АМ ЛНУ)

Fig. 8. Conservator Zbigniew Hornung with colleagues. Lviv, 1930's. Stay last from the left – Z. Hornung, second from the right – T. Sulimirski; sit from right to left – I. Starchuk, R. Petelenz-Lkasevych, (?), K. Majewski (Digital archive of AM of NUL)

Рис. 9. Казімеж Журовський (1909–1987)

Fig. 9. Kazimierz Żurowski (1909–1987)

З окремих польових робіт збереглися детальні звіти, які служать важливим джерелом для відтворення подій того часу. Так, у квітні 1939 р. консерваторський уряд повідомив кафедру праісторії Львівського університету, що в с. Урмань Бережанського повіту під час земляних робіт відкрито підплитові поховання. 16 квітня керівництво кафедри скерувало туди асистента К. Журовського (рис. 9), який у звіті зафіксував, що обстежив ранньосередньовічне городище і в “пробному розкопі на городищі натрапив також на підплитові поховання. Поруч з городищем коло лісу на полю «Церквисько» зустрічаються уламки кераміки, які свідчать, що там існувало поселення цього часу що городище” [ЛННБ ім. В. Стефаника ф. 26, спр. 42, ч. 7, арк. 64]. Одночасно обстежено сусідню місцевість Пліхів, зафіксовано підплитові поховання і фрагменти ранньосередньовічної кераміки.

Фактично до початку війни археологи кафедри праісторії намагалися забезпечити збереження доісторичних пам'яток. Вони за кожним повідомленням виїжджали на місце, проводили дослідження та надавали консультації. А ще, тісно співпрацювали з колегами з кафедри класичної археології.

Рис. 10. Кафедра класичної археології Львівського університету. Зліва направо: (?), І. Старчук, Е. Булянда, (?), К. Міхаловський, Я. Орошувна, К. Маєвський, Р. Петеленз-Лкасевич, В. Тисс (?)
(Цифровий архів АМ ЛНУ)

Fig. 10. Chair of classical archaeology of University in Lviv. From left to right: (?), I. Starchuk, E. Bulyanda, (?), K. Michalowski, J. Orshuvna, K. Majewski, R. Petelenz-Lkasevych, B. Tyss (?)
(Digital archive of AM of NUL)

Кафедра класичної археології. Після смерті К. Гадачека кафедру класичної археології очолив Едмунд Булянда (1916–1939). Керівник кафедри археологічних розкопок не проводив [Ситник, 2012, с. 102]. Під його керівництвом працювали Казімеж Маєвський, Казімеж Міхаловський, Єжи Кульчицький, Іван Старчук, Яніна Орошувна, Роман Петеленз-Лукасевич і позаштатний асистент Володимир Тисс (рис. 10). Пріоритетним напрямом досліджень кафедри було античне мистецтво й історія античних цивілізацій. Звичайно, кафедра класичної археології не могла конкурувати з кафедрою праісторії у кількості польових досліджень. Археологічні експедиції її працівників – це радше виняток. Однак документи, що збереглися, засвідчують, що археологи-класики Львівського університету долучалися до польових досліджень на теренах Галичини. Свідчення цього – дозволи, які за клопотанням Е. Булянди видавали для керівника кафедри, а також К. Маєвського й І. Старчука, здебільша, без перешкод. Однак тут варто звернути увагу, що, незважаючи на те, що І. Старчук був працівником університету, у питаннях отримання дозволів на польові дослідження його національна належність створювала

Рис. 11. Казімеж Маєвський (1903–1981)
Fig. 11. Kazimierz Majewski (1903–1981)

Рис. 12. Іван Старчук (1894–1950)
(Цифровий архів АМ ЛНУ)
Fig. 12. Ivan Starchuk (1894–1950)

певні труднощі. Щоб не бути голослівною, наведу один факт. На прохання університету видати дозвіл на польовий сезон 1938 р. на дослідження території Тернопільського та Станіславського воєводств Е. Булянді, К. Маєвському й І. Старчуку перші два одержали його відразу, а щодо І. Старчука начальник суспільно-політичного відділу Львівського воєводства З. Харевіч написав дуже неоднозначну характеристику, в якій вказував: “...др. Старчук ... раніше задекларований український націоналіст, сьогодні є з погляду морального і політичного бездоганний і до політики Польської держави лояльний. Однак, в свій час був студентом Українського Таємного університету, після ліквідації якого записався до Університету Яна Казимира. Був він також членом українських націоналістичних студентських організацій...”

З огляду на це з боку Відділу не ставиться питання проти надання проф. др. Булянді і доц. др. Маєвському дозволу на проведення археологічних досліджень на території Тернопільського і Станіславського воєводств, натомість коли йдеться про дозвіл др. Старчуку Івану то питання це залишаю для розгляду і рішення урядів воєводських в Тернополі і Станіславі, не висловлюю одночасно з свого боку застережень в цьому питанні” [ЛННБ ім. В. Стефаника ф. 26, спр. 42, ч. 7, арк. 79]. Дозвіл на проведення робіт І. Старчук отримав, однак такі неоднозначні коментарі мали місце впродовж усього часу його праці в університеті до 1939 р.

Документи засвідчують, що проводились і спільні експедиції кафедр класичної археології та праісторії. Для прикладу наведу розвідкову експедицію на Борщівщину, що відбулася в липні 1937 р. Дозвіл на неї одержав асистент кафедри класичної археології К. Маєвський, а до робіт, окрім І. Старчука, залучили асистента кафедри праісторії М. Смішка (рис. 11–13) [ЛННБ ім. В. Стефаника ф. 26, спр. 42, ч. 5, арк. 61]. У 1938 р. результати цієї розвідкової експедиції опублікував К. Маєвський, акцентуючи, що метою їх роботи було дослідження курганів і валів на Поділлі. К. Маєвський як археолог-класик у публікації наголошував на ролі класичної археології для вивчення античних імпортів, яка полягала в їх стилістичному аналізі та спробі локалізації майстерні виготовлення [Majewski, 1938, s. 92–96]. Цікаво, що з цього виїзду на

Борщівщину в архіві І. Старчука залишилися світлини – для міжвоєнного періоду явище доволі нечасте (рис. 14). Загалом, польова діяльність не була головним завданням кафедри класичної археології, тому й не дивно, що інформації про пам'яткоохоронні чи інші дослідження маємо небагато.

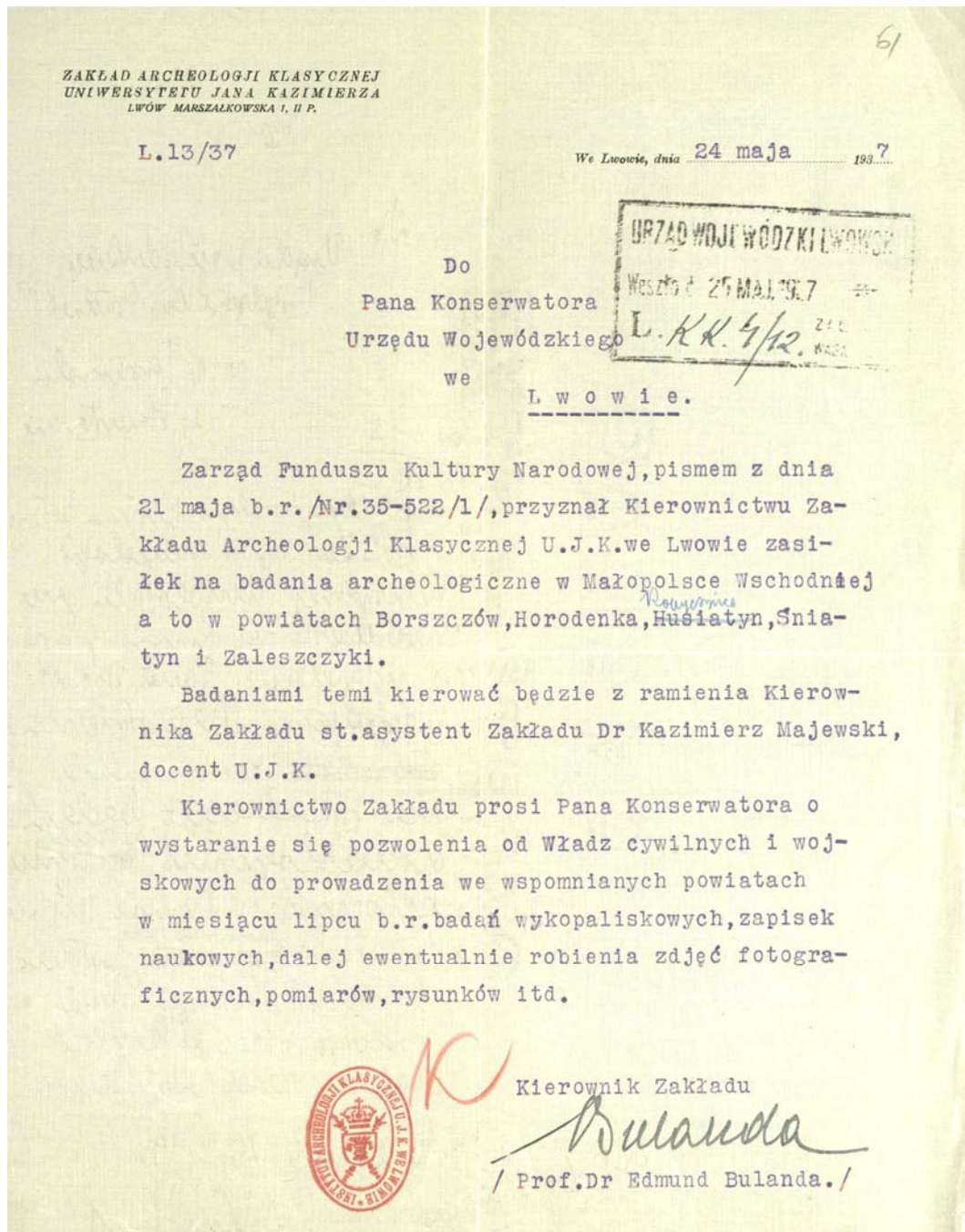

Рис. 13. Прохання про дозвіл на розвідкові роботи для кафедри класичної археології у польовому сезоні 1937 р. (ЛННБ ім. В. Стефаника)

Fig. 13. Request for permission for surveys for the Chair of classical archaeology in 1937 field season (Stephanyk NSLL)

Рис. 14. Іван Старчук та Маркіян Смішко під час археологічних розвідок у Борщівському повіті (липень 1937 р.) (Цифровий архів АМ ЛНУ)

Fig. 14. Ivan Starchuk and Markijan Smishko during archaeological surveys in Borschiv poviat (July of 1937) (Digital archive of AM of NUL)

Підсумовуючи відзначу, що археологи Львівського університету після реформи 1928 р. тісно співпрацювали з воєводськими чиновниками і прикладали зусиль для збереження пам'яток археології. Вони мали змогу відправляти на ті чи ті пам'ятки фахівців, які займалися досліджуванням періодом. Роботи проводили доволі фахово, більшість результатів опубліковані. Користуючись привілейованим становищем, працівники кафедр археології Львівського університету мали змогу миттєво реагувати на повідомлення про те чи те відкриття і виїжджати в поле, бо їм не доводилося довго чекати дозвілу. Такий стан справ сприяв тому, що в міжвоєнний період археологічна наука у Львівському університеті славилася великою кількістю досліджених пам'яток, до яких археологи повертаються донині.

ЛІТЕРАТУРА

Білас Н. (2009). Організація навчального процесу на кафедрі праісторії Львівського університету // Археологічні дослідження Львівського університету. – Львів. – Вип. 12. – С. 204–225.

Булик Н. (2016). Археологічний вимір пам'яткоохоронних практик у Галичині (1918–1928) // МДАПВ. – Львів. – Вип. 20. – С. 394–413.

Булик Н. (2017). Археологія і влада: діяльність археологів Наукового товариства імені Шевченка в контексті пам'яткоохоронної реформи 1928 року // МДАПВ. – Вип. 21. – С. 258–284.

Державний архів Львівської області. – Ф. 26 (Львівський університет). – Оп. 5. – Спр. 891. – Арк. 14

Зашкільняк Л. (2007). Наука // Історія Львова. Львів. – Львів. – Т. 3. – С. 86–94.

Клапчук М. (2006). Спогади // Археологічні дослідження Львівського університету. – Львів. – Вип. 9. – С. 289–305.

- ЛННБ ім. В. Стефаника (Відділ рукописів). – Ф. 26 (Управління консервації Львівського воєводства). – Спр. 17. – Ч. 2. – 654 арк.
- ЛННБ ім. В. Стефаника (Відділ рукописів). – Ф. 26 (Управління консервації Львівського воєводства). – Спр. 42. – Ч. 1. – 133 арк.
- ЛННБ ім. В. Стефаника (Відділ рукописів). – Ф. 26 (Управління консервації Львівського воєводства). – Спр. 42. – Ч. 2. – 85 арк.
- ЛННБ ім. В. Стефаника (Відділ рукописів). – Ф. 26 (Управління консервації Львівського воєводства). – Спр. 42. – Ч. 4. – 154 арк.
- ЛННБ ім. В. Стефаника (Відділ рукописів). – Ф. 26 (Управління консервації Львівського воєводства). – Спр. 42. – Ч. 5. – 96 арк.
- ЛННБ ім. В. Стефаника (Відділ рукописів). – Ф. 26 (Управління консервації Львівського воєводства). – Спр. 42. – Ч. 6. – 149 арк.
- ЛННБ ім. В. Стефаника (Відділ рукописів). – Ф. 26 (Управління консервації Львівського воєводства). – Спр. 42. – Ч. 7. – 91 арк.
- ЛННБ ім. В. Стефаника (Відділ рукописів). – Ф. 26 (Управління консервації Львівського воєводства). – Спр. 59. – 347 арк.
- Піотровська Д.* (2006). З діяльності польських служб охорони археологічних пам'яток у Західній Україні в 1919–1939 роках // АДЛУ. – Львів. – Вип. 9. – С. 67–88.
- Ситник О.С.* (2012). Археологічна наука у Львові. Перша половина ХХ століття. – Львів–Жешів. – 365 с.
- Смішко М.* (1960). Карпатські кургани першої половини I тисячоліття нашої ери. – Київ. – 186 с.
- Cehak-Hońbiewiczowa H.* (1936). Próbné wykopaliska w powiecie Zbaraskim // WA. – Т. 14. S. 59–70.
- Karczewski M.* (2015). Państwowe Grono Konserwatorów Zabytków Archeologicznych i Państwowe Muzeum Archeologiczne: ich rola w ochronie zabytków archeologicznych // Seminare. – Kraków–Piła–Warszawa–Wrocław. – Т. 36. – N 4. – S. 183–197.
- Kronika* (1932). // Z Otchłani Wieków. – Poznań. – R. 7. – Z. 2–3. – S. 49.
- Majewski K.* (1938). Badania terenowe Zakładu Archeologii Klasycznej U.J.K. w powiecie borszowskim // Eos. – Т. 39. – Lwów. – S. 92–96.
- Nowe wykopaliska* (1933). // Z Otchłani Wieków. – Poznań. – R. 8. – Z. 1–2. – S. 21–25.
- Państwowe Muzeum Archeologiczne w Warszawie. Nr 756-IV.
- Piotrowska D.* (2006). Z działalności instytucji II Rzeczypospolitej chroniących zabytki archeologiczne na zachodniej Ukrainie // Przegląd Archeologiczny. – Т. 54. – S. 61–98.
- Rojek W.* (2004). W służbie Polski i nauki. Tadeusz Sulimirski (1898–1983) // Kimmerowie, Scytowie, Sarmaci. Księga poświęcona pamięci profesora Tadeusza Sulimirskiego / Red. Jan Chochorowski. – Kraków. – S. 33–42.
- Sulimirski T.* (1930). Cmentarzysko w Wysocku, powiecie brodzkim (Małopolska Wschodnia) // Z Otchłani Wieków. – Poznań. – R. 5. – Z. 2. – S. 22–24.
- Sulimirski T.* (1935). Sprawozdanie z działalności lwowskiego ośrodka prehistorycznego // Z Otchłani Wieków. Poznań. – R. 10. – Z. 2. – S. 20–28.
- Sulimirski T.* (1936). Z zagadnień archeologii historycznej na Podolu // WA. – Т. 14. – S. 71–90.
- Żurowski K.* (1938–1939). Skarb brązowy z Gruszki, pow. tłumacki // Przegląd Archeologiczny. – Т. 6. – R. 20–21, Z. 2–3. – С. 204–221.
- Żurowski K.* (1949). Zabytki brązowe z młodziej epoki brązu i wczesnego okresu żelaza z dorzecza górnego Dniestru // Przegląd Archeologiczny. – Т. 8. – S. 155–247.
- Wrabec J.* (2011). Zbigniew Hornung (1903–1981) // Rocznik historii sztuki. – Warszawa. – Т. 34. – S. 113–125.
- Wysocki J.* (1999). Konserwatorstwo archeologiczne w Polsce w latach 1920–1940 // Tadeusz Roman Żurowski i konserwatorstwo archeologiczne w Polsce XX wieku / pod red. Z. Kobylińskiego i J. Wysockiego. – Warszawa. – S. 133–145.

REFERENCES

- Bilas, N. (2009). Orhanizatsiia navchalnoho protsesu na kafedri praistorii Lvivskoho universytetu u 1921–1939 rr. *Lviv university archaeology studies*, 12, Lviv, 204–225 (in Ukrainian).
- Bulyk, N. (2016). Arkheolohichni vymir pam'iatkookhoronnykh praktyk u Halychyni (1918–1928). *Materials and studies on archaeology of Sub-Carpathian and Volhynian area*, 20, 394–413 (in Ukrainian).
- Bulyk, N. (2017). Arkheolohiia i vlada: diialnist arkheolohiv Naukovoho tovarystva imeni Shevchenka v konteksti pam'iatkookhoronnoi reformy 1928 roku. *Materials and studies on archaeology of Sub-Carpathian and Volhynian area*, 21, 258–284 (in Ukrainian).
- Derzhavnyi arkhiv Lvivskoi oblasti*. F. 26 (Lvivskiy universytet). Op. 5. Spr. 891. 14 ark. (in Ukrainian).
- Zashkilniak, L. (2007). Nauka. *Istoriia Lvova*, 3. Lviv, Lviv, 86–94 (in Ukrainian).
- Klapchuk, M. (2006). Spohady. *Arkheolohichni doslidzhennia Lvivskoho universytetu*, 9, 289–305 (in Ukrainian).
- Lvivska natsionalna naukova biblioteka Ukrainy imeni V. Stefanyka (Viddil rukopysiv)*. F. 26 (Upravlinnia konservatsii Lvivskoho voievodstva). Spr. 17. Ch. 2. 654 ark. (in Ukrainian).
- Lvivska natsionalna naukova biblioteka Ukrainy imeni V. Stefanyka (Viddil rukopysiv)*. F. 26 (Upravlinnia konservatsii Lvivskoho voievodstva). Spr. 42. Ch. 1. 133 ark. (in Ukrainian).
- Lvivska natsionalna naukova biblioteka Ukrainy imeni V. Stefanyka (Viddil rukopysiv)*. F. 26 (Upravlinnia konservatsii Lvivskoho voievodstva). Spr. 42. Ch. 2. 85 ark. (in Ukrainian).
- Lvivska natsionalna naukova biblioteka Ukrainy imeni V. Stefanyka (Viddil rukopysiv)*. F. 26 (Upravlinnia konservatsii Lvivskoho voievodstva). Spr. 42. Ch. 4. 154 ark. (in Ukrainian).
- Lvivska natsionalna naukova biblioteka Ukrainy imeni V. Stefanyka (Viddil rukopysiv)*. F. 26 (Upravlinnia konservatsii Lvivskoho voievodstva). Spr. 42. Ch. 6. 149 ark. (in Ukrainian).
- Lvivska natsionalna naukova biblioteka Ukrainy imeni V. Stefanyka (Viddil rukopysiv)*. F. 26 (Upravlinnia konservatsii Lvivskoho voievodstva). Spr. 42. Ch. 7. 91 ark. (in Ukrainian).
- Lvivska natsionalna naukova biblioteka Ukrainy imeni V. Stefanyka (Viddil rukopysiv)*. F. 26 (Upravlinnia konservatsii Lvivskoho voievodstva). Spr. 59. 347 ark. (in Ukrainian).
- Piotrovska, D. (2006). Z diialnosti polskykh sluzhb okhorony arkheolohichnykh pam'iatok u Zakhidnii Ukraini v 1919–1939 rokakh. *Arkheolohichni doslidzhennia Lvivskoho universytetu*, 9, 67–88 (in Ukrainian).
- Sytnyk, O. (2012). *Arkheolohichna nauka u Lvovi. Persha polovyna XX stolittia*. Lviv–Zheshiv, 365 pp. (in Ukrainian).
- Smishko, M. (1960). *Karpatski kurhany pershoi polovyny I tysiacholittia nashoi ery*. Kyiv, 186 pp. (in Ukrainian).
- Cehak-Hoľubowiczowa, H. (1936). Próbné wykopaliska w powiecie Zbaraskim. *Wiadomości Archeologiczne*, 14, 59–70 (in Polish).
- Karczewski, M. (2015). Państwowe Grono Konserwatorów Zabytków Archeologicznych i Państwowe Muzeum Archeologiczne: ich rola w ochronie zabytków archeologicznych. *Seminare*, 36 (4), 183–197 (in Polish).
- Kronika (1932). *Z Otchłani Wieków*, 7(2–3). Poznań, 49 (in Polish).
- Majewski, K. (1938). Badania terenowe Zakładu Archeologii Klasycznej U.J.K. w powiecie borszowskim. *Eos*, 39, Lwów, 92–96 (in Polish).
- Nowe wykopaliska (1933). *Z Otchłani Wieków*, 8(1–2). Poznań, 21–25 (in Polish).
- Muzeum Archeologiczne w Krakowie (MAK)*. SP 33/9 (in Polish).
- Piotrowska, D. (2006). Z działalności instytucji II Rzeczypospolitej chroniących zabytki archeologiczne na zachodniej Ukrainie. *Przegląd Archeologiczny*, 54, 61–98 (in Polish).
- Rojek, W. (2004). W służbie Polski i nauki. Tadeusz Sulimirski (1898–1983). *Kimmerowie, Scytowie, Sarmaci. Księga poświęcona pamięci profesora Tadeusza Sulimirskiego*. In Jan Chochorowski (Ed.). Kraków, 33–42 (in Polish).
- Sulimirski, T. (1930). Cmentarzysko w Wysocku, powiecie brodzkim (Małopolska Wschodnia). *Z Otchłani Wieków*, 5(2). Poznań, 22–24 (in Polish).
- Sulimirski, T. (1935). Sprawozdanie z działalności lwowskiego ośrodka prehistorycznego. *Z Otchłani Wieków*, 10(2), 20–28 (in Polish).

Sulimirski, T. (1936). Z zagadnień archeologii historycznej na Podolu. *Wiadomości Archeologiczne*, 14, 71–90 (in Polish).

Żurowski, K. (1938–1939). Skarb brązowy z Gruszki, pow. tłumacki. *Przegląd Archeologiczny*. T. 6, 20–21(2–3), 204–221 (in Polish).

Żurowski, K. (1949). Zabytki brązowe z młodszej epoki brązu i wczesnego okresu żelaza z dorzecza górnego Dniestru. *Przegląd Archeologiczny*, 8, 155–247 (in Polish).

Wrabec, J. (2011). Zbigniew Hornung (1903–1981). *Rocznik historii sztuki*, 34, 113–125 (in Polish).

Wysocki, J. (1999). Konserwatorstwo archeologiczne w Polsce w latach 1920–1940. *Tadeusz Roman Żurowski i konserwatorstwo archeologiczne w Polsce XX wieku*, 133–145 (in Polish).

Стаття: надійшла до редакції 07.10.2019

прийнята до друку 29.10.2019

UNIVERSITY ARCHAEOLOGY OF INTERWAR LVIV THROUGH THE PRISM OF SITE PROTECTION LEGISLATION IN 1928

Natalia BULYK

Ivan Krypiakievych Institute of Ukrainian Studies of NAS of Ukraine,

Vynnychenko Str., 24, 79008, Lviv, Ukraine,

e-mail: nata_bnm@ukr.net

Field archeological activity of Lviv University during the interwar period is considered through the site protection legislation of the Second Commonwealth. There were two archeological Chairs at the University during the period under study – one of prehistory and one of classical archeology. In fact, the Chair of prehistory served as site protection institution. All reports of archeological finds were sent at the same time to the conservator Zbigniew Hornung and to the heads of the Chair. So, archaeologists of the University, depending on their scientific interests, visited these sites. The most active field researches were conducted by T. Sulimirski and M. Smishko, and some field activity was also carried out by K. Żurowski, H. Cihak and others. During the period of 1928–1939 a huge number of sites were discovered and explored in the western part of Ukraine. Among them Mali Gribovychi and Kulchytsi in Lviv region, Stopchativ, Trach, Komariv and Bukivna in Stanislaviv region are worth to mention. Most of them are the burial sites. First of all they were reflected, in addition to publications, in the documents of “Office of Conservation of Lviv Voivodeship”. These are permissions, brief information reports and short notes about finds from different locations.

At the same time, documents which confirmed conducting of field studies by the Chair of Classical Archeology were preserved. Taking into account that the main area of interest of the Chair was ancient civilizations, its employees carried out much less archaeological studies on our territory. However, almost every year E. Bulanda, K. Majewski and I. Startchuk obtained permission for excavation or surveys. The joint work of both Chairs deserves special attention. For example, in summer of 1937, surveys were carried out on the territory of Borshchiv powiat (district) with participation of young archaeologists M. Smishko, I. Starchuk and other employees of the Chair. Expedition was quite successful and its results have been published in Lviv issues, in particular in the magazine of “Eos”.

Key words: reform of 1928, site protection legislation, Chair of Prehistory, Chair of Classical Archeology, permission on field researches, burial sites.